

استوار؛ اولین گام در عرصه روزنامه‌نگاری قم

علیرضا اباذری

مقدمه

روزنامه استوار باثبات‌ترین روزنامه قمی در دوران معاصر است. حتی روزنامه‌هایی که پس از انقلاب در قم منتشر شده‌اند، از لحاظ استمرار هنوز نتوانسته‌اند به جایگاه آن دست یابند. شاید بتوان صاحب امتیاز آن (ابوالفضل طهماسبی) را اولین روزنامه‌نگار قمی نیز به حساب آورد. هرچند قبل از استوار دو هفته‌نامه و یک مجله در قم منتشر شده، اما به فاصله اندکی به محاق رفته‌اند.^۱ انتشار روزنامه و استمرار آن در دورانی که به گفته وی «نسبت به روزنامه بدبین بودند»^۲ کار آسانی نبود. طهماسبی باید در این سال‌ها رعایت جوانب زیادی را می‌کرد. از یک طرف با رضا خان و محمدرضا پهلوی روبه‌رو بود. در دوران رضا خان چون او ان کار استوار بود طهماسبی باید بیشتر مراعات رژیم را می‌کرد. به همین دلیل اخبار اقدامات و فعالیت‌های او به خوبی پوشش داده می‌شود.

اما طهماسبی از طرف دیگر در شهری می‌خواست روزنامه‌نگاری کند که هم زیارتی و مذهبی بود و هم آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری حوزه قم را به تازگی تأسیس کرده بود.^۳ با توجه به آنچه گفته شد، کار طهماسبی در قم مشکل بود؛ به همین دلیل منش او بینایی بود. درباره مشی و مرام استوار، در همین نوشتار بیشتر خواهید خواند. آنچه می‌خوانید مروری بر سال اول انتشار روزنامه استوار و سپس برخی اخبار مهم آن است، اما مروری بر زندگی ابوالفضل طهماسبی:

برگی از روزنامه زندگی

ابوالفضل طهماسبی به سال ۱۲۸۰ش در قم متولد شد و در دهم مرداد سال ۱۳۵۴ش بدرود حیات گفت و در قبرستان شیخان قم مدفون شد. وی روزنامه استوار را از سال ۱۳۱۴ تا ۱۳۵۴ منتشر کرد «و در طول مدت انتشار دچار مشکلات فراوانی بوده، نشیب و فرازهای زیادی را دیده، در مبارزات سخت و دشواری

وارد شده است»^۴. این دشواری‌ها به علت مشی سیاسی او بوده که چندین بار مورد اعتراض قرار گرفته است. در رجال قم درباره وی می‌نویسد:

«نویسنده و روزنامه‌نگار، صاحب روزنامه استوار قم دارای مشی آزادی‌خواهانه و مدافع مردم است. ایشان به علت مشی مخصوص به خود مورد تعرض حتی جرح و ستم مخالفین واقع شده، ولی همچنان به اصول افکار خود وفادار است»^۵.

آنچه به مشکلات استوار مربوط می‌شود احتمالاً از سال‌های پس از مرداد ۳۲ بوده است. کسانی که طهماسبی را دیده‌اند از استقلال رأی، ایستادگی و رابطه او با علما در این زمان خبر می‌دهند. گویا با تولید آستانه نیز درگیر شده و همین باعث ایجاد مشکلات از طرف رژیم برای او شده است. بازماندگان ابوالفضل طهماسبی اکنون اطلاعات زیادی از او دارند که متأسفانه پس از چند بار تماس، ارتباط با فرزند او میسر نشد. فرهنگیان و دوستان وی نیز خاطرات زیادی دارند که به طور جداگانه باید منتشر شود.

خط مشی استوار

اولین شماره روزنامه استوار در تاریخ ۲۴ تیر ۱۳۱۴ منتشر شد و تا سال ۱۳۵۴ به مدت چهار دهه به عمر خود ادامه داد و چهره مطبوعاتی قم در قبل از انقلاب را تشکیل داد. شاید بتوان گفت مطبوعات قم با استوار شناخته می‌شود. شهر زيارتی قم هنگام تولد استوار در حال تجربه دو هویت جدید بود، یکی اقدامات آیت‌الله شیخ عبدالکریم حائری در مستحکم کردن پایه‌های حوزه علمیه قم و دیگری تلاش‌های دین‌ستیزانه رضاخان به همراه اقدامات اصلاحی او بود.

نمایندگان هر دو جریان را در روزنامه استوار نیز می‌توان دید. کسانی امثال محمد تقی اشراقی در استوار به دفاع از دین و مذهب می‌پرداختند. برای مثال می‌توان به شماره‌های ۴۷، ۷ خرداد و ۴۸، ۱۲ خرداد و ۵۰، ۲۱ خرداد و ۵۱، ۲۵ خرداد و ۵۳، ۴ تیرماه ۱۳۱۵ اشاره کرد و از طرف دیگر علی‌اکبر حکمی‌زاده نیز دیدگاه‌های اصلاح‌طلبانه خود را ترویج می‌کرد که می‌توان به شماره‌های ۱۹، ۹ آذر و ۲۰، ۱۶ آذر ۱۳۱۴ اشاره کرد.^۶

به علت آن که فقط سال اول روزنامه استوار در دسترس بود، در همین محدوده هم می‌توان قضاوت کرد. استوار در سال‌های ۱۳۱۴ و ۱۳۱۵ مشی بینابین را در پیش گرفته بود. به همین علت هم اخبار و وقایع کشف حجاب در قم و جاهای دیگر را پوشش می‌داد و از اقدامات رضاخان تمجید می‌کرد و هم به جو مذهبی قم نظر داشت، البته در حکومت مستبدانه رضاخانی نیز راهی دیگر نبود. بدین روی، برای پی‌گیری روند کشف حجاب در قم و یا افکار تجدید نظر طلبان در قم، روزنامه استوار اطلاعات دست اولی به ما می‌دهد که در اسناد و منابع تاریخی یافت می‌شود. استوار کسانی را که در قم با کشف حجاب و به گفته آن روز، «نهضت جدید بانوان» همراهی می‌کردند و جشن و بزرگداشت برگزار می‌کردند نام می‌برد و مراسم‌ها را پوشش خبری می‌دهد. متأسفانه دوره کامل این روزنامه نه در بین بازماندگان و نه در کتابخانه‌های قم

و تهران یافت نمی‌شود و نمی‌توان یک بررسی جامع درباره آن انجام داد. آنچه مبنای این نوشته قرار دارد، همان‌گونه که پیشتر ذکر شد، سال اول این روزنامه است، البته بخش اعظم این روزنامه پیدا شده و اکنون در حال عکس‌برداری است.

روزنامه‌نگاری استوار

ابوالفضل طهماسبی در شماره اول به بیان مرام و اهداف روزنامه استوار پرداخته و خط مشی خود را بیان می‌کند. وی هدف استوار را چنین بیان می‌کند: نخستین آرزوی ما طرفداری توسعه و ترقی اقتصادیات (اعم از فلاحت، تجارت، صناعت) است. بنابراین آنچه مورد توجه استوار در سال اول می‌باشد مسائل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی است و به همین دلیل در پوشش اخبار خود کمتر به طرف اخبار سیاسی و تحولات سیاسی آن زمان می‌رود. آنچه نیز پوشش می‌دهد تحت تأثیر جو رضاخانی است. حتی از شماره ۲۶ که استوار از هفته نامه خارج شده و سه روز در هفته منتشر می‌شده در زیر آرم آمده: مصور، اقتصادی، علمی، اجتماعی، ادبی و نامی از سیاست نیست. استوار اگر خبر فساد یک مقام یا واقعه‌ای سیاسی را منتشر می‌کند، تلطیف شده رژیم رضاخانی است یا آن فرد دیگر یک مهره سوخته است.

به طور مثال وقایع تاریخی دوران رضاخان مثل فساد اداری در وزارت طرق (راه) که کسانی مثل علی منصور وزیر طرق، رضا افشار وزیر سابق طرق و محمد حسین آیرم رییس شهربانی در آن دست داشتند در روزنامه استوار انعکاس خبری داشته است. با وجود این اخبار مذاکرات وزرا، سران و نمایندگان سیاسی در روزنامه استوار منعکس می‌شده است.

اما در سطح بین‌الملل مهم ترین خبر دنیا در این زمان، جنگ جهانی دوم بوده که تقریباً در همه شماره‌های سال اول روزنامه استوار می‌توان از آن خبری یافت.

وجهه اجتماعی استوار را می‌توان در واکنش مردم قم به کشف حجاب و دیگر اقدامات رضاخان دید. استوار در این زمان از تأسیس مدارس جدید، راه اندازی کلوپ ورزش برای جوانان منورالفکر، اقدامات اداره معارف، حتی ایجاد راه آهن و ... خبر می‌دهد که عده‌ای از مردم قم از آن استقبال کرده‌اند، اما از طرف دیگر با مشاهده آمار می‌توان دریافت شهر قم به علت ویژگی‌های خاص خود در مقابل موج اصلاحات رضاخانی مقاومت می‌کرده است. ورود مدرنیته با لوازم آن کم‌کم چهره شهر قم را تحت تأثیر قرار داده و بدین روی برای مطالعه وضعیت اجتماعی قم در دوره رضاخان و پس از آن می‌توان از روزنامه استوار نکات نابی استخراج و تحلیل کرد، البته پوشش خبرهای ملی نیز در استوار حائز اهمیت است که نباید فراموش شود. همانطور که پیش‌تر گفته شد، روزنامه استوار در قم وجهه مذهبی داشت، به همین علت اخبار مذهبی و وضعیت اسلام و مسلمانان در دنیا را نیز با اشاره به مسلمانان اروپا، آسیا، پوشش می‌داد. برای مثال به شماره‌های ۴۰، ۴۲ و ۵۸ می‌توان اشاره کرد که مسلمان شدن هندوها در هند یا کوچک ترین حکومت اسلامی در آلبانی بررسی شده است. البته بعضی مواقع این مطالب از جاهای دیگر برداشته شده، اما باز هم توجه روزنامه استوار را برای جذب مخاطب در شهر قم نشان می‌دهد.

روزنامه استوار در بعد اقتصادی نگاهی کلان به وضعیت شهری قم داشته است. پس از دوره قاجار قم تحولاتی را پشت سر گذاشت که حائز اهمیت است. در دوره رضاخان تحولات شهری قم شتاب بیشتری گرفت. پس از آن با تشکیل شهرداری اقداماتی صورت گرفت که چهره شهر قم را متحول کرد. کشیدن خیابان‌های جدید مثل ارم، امام خمینی (ره) کنونی، ساخت بیمارستان دولتی فاطمی، مطالعات ساخت سد، تأسیس کارخانه ریسپاف و ... از جمله این کارها بود. درج اخبار کشاورزی و به گفته آن روز فلاحت از دیگر کارهای استوار بوده است. روزنامه استوار همانگونه که در شماره اول تأکید کرده، پی‌گیری رونق اقتصادی قم در تمام زمینه‌ها را وظیفه خود می‌دانسته است. به همین علت با اشتیاق فراوان اخبار تحولات اقتصادی شهری را درج می‌کرده و از طرف دیگر مطالبات شهر قم در زمینه‌های مختلف را با مسؤولان شهری و کشوری در میان می‌گذاشته است.

فرهنگ و ادب در روزنامه استوار جایگاه محکمی داشته است. استوار در این زمینه از نویسندگان قمی و ملی استفاده می‌کرده است بدین روی، می‌توان داستان‌های ادبی، شعر و رمان با درون‌مایه‌های مذهبی، سیاسی، اجتماعی، عاشقانه، پندآموز و ... در آن دید. در روزنامه استوار، نظامی شاعر معروف همیشه با پسوند قمی به کار می‌رود (برای مثال ش ۳۴-۳۵) و این حب الوطن فراموش نمی‌شود، البته این طبق گفته برخی تذکره‌نویسان است که نظامی را از توابع قم می‌دانند.

اشعاری از شعری قمی مانند اعتمادی، بهمنی، اخگر، داستانهای ادبی به صورت پاورقی از حجازی، سعید نفیسی و حتی صادق هدایت در ش ۴۱ مشاهده می‌شود. اخبار انتشار مجلات و روزنامه‌های ادبی و غیر ادبی مانند انیس، عصر امروز از دیگر کارهای روزنامه استوار بوده است.

کار دیگر استوار در زمینه فرهنگ و ادب، انتشار لغات جدید فرهنگستان ادب بوده که در ش ۲۴-۲۵ می‌تون دید.

یادداشت‌ها و مقالاتی با موضوعات مختلف از سیدعلی آل یاسین از کاشان، فضل‌الله صادقی ع. پور، جلال صالحی، علی‌اکبر حکمی‌زاده، عبدالله شمس مدهوش، دکتر تمدن، سعید نفیسی و حجازی در استوار وجود دارد. جلال صالحی که مدتی در سال اول استوار سردبیر بوده و طهماسبی را باری می‌کرده، یادداشت‌های تاریخی با عنوان «طبابت علمای اسلامی در قرون وسطی» در استوار دارد.

از نویسندگان معروف قمی که در این روزنامه مقاله می‌نوشته‌اند، استاد فقید علی اصغر فقیهی می‌باشد. وی خود به این موضوع اذعان کرده است: نویسنده این سطور در اوایل که تازه به کار تدریس آغاز کرده بود؛ یعنی از سال‌های ۱۳۱۹ و ۱۳۲۰ به بعد، در تنها روزنامه آن روز قم (روزنامه استوار) به مدیریت حاج میرزا ابوالفضل طهماسبی، سلسله مقالاتی در موضوع‌های مختلف می‌نوشت.^۷

جذب آگهی

روزنامه استوار پس از آن که هویت واقعی خود را پیدا می‌کند، در جذب آگهی نیز موفق بوده است. آگهی‌های مختلفی مانند آگهی دندانپزشکی ابوالحسن عربشاهی، ش ۵۱، آگهی‌های مناقصه، مزایده، آگهی ترک اعتیاد، آگهی برای شرکت سهامی تجارتي قم و ... در روزنامه استوار به چشم می‌خورد که به بنیة مالی آن کمک می‌کرده است. پس از مدتی نیز با راه اندازی اداره ثبت و الزام مالکین و مردم به ثبت املاک خود و دریافت سند و دیگر کارهای اداری آن کمک دیگری به استوار می‌شود و آن انتشار آگهی‌های ثبتی است که در همین سال اول و تقریباً از شش ماه دوم می‌توان آن را دید. در بعضی مواقع آن قدر این آگهی‌ها زیاد بوده که یک سوم روزنامه استوار را در برمی‌گرفته است.

دلیل آن نیز مشخص است: ضعف بنیة مالی باعث جذب آگهی‌های ثبتی می‌شد. سندی با شناسه ۱۸/۱/۲۸/۱۷۹/۱۰ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی وجود دارد که طهماسبی تقاضای رجوع طبع اعلانات ثبتی حوزه قم را کرده است.

شاید بتوان گفت اداره ثبت کمک زیادی به روزنامه‌نگاری نه تنها در قم، بلکه در ایران آن زمان کرده است. صدر هاشمی در همان دوران می‌نویسد: در کشوری که اغلب مردم آن بیسواد و به واسطه فقر و تنگ‌دستی قدرت خرید روزنامه را ندارند و بیشتر روزنامه‌های آن بیش از چند سال دوام نداشته و تعطیل گردیده، به قسمی که اثری از آن باقی نمانده است، اعلانات ثبت اسناد برای تکافوی مخارج روزنامه سهم به سزایی دارد، بلکه عامل اصلی به شمار می‌رود^۱.

با توجه به مطالب بالا به نظر می‌رسد طهماسبی در کار روزنامه نگاری پیاده نبوده و شناخت کافی از این عرصه داشته است و با توجه به پتانسیل قم و نیاز آن به وجود یک روزنامه، وی به خوبی توانسته شکل حرفه‌ای به روزنامه خود بدهد.

تنوع خبرها، جذب آگهی، پی‌گیری وعده‌های مسؤولان، ساختار روزنامه مانند انتخاب سردبیر در سال اول و تهیه چاپخانه برای روزنامه شاهدهی بر این مدعاست. افزون بر آن، در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، مذهبی و فرهنگی روزنامه استوار اقدامات زیادی انجام داد. بنابراین برای کسانی که می‌خواهند اوضاع اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی قم را مطالعه کنند، مراجعه به روزنامه استوار مغتنم است. همچنین کسانی که اوضاع و احوال سیاسی مذهبی قم در دوره رضاخان و بعد از آن را پی‌گیری می‌کنند، یا به دنبال واکنش‌های قم به این اقدامات هستند که در سرنوشت کشور اهمیت داشته است، روزنامه استوار منبع مهمی است و خبرهای دست اولی از وقایع تاریخی آن روز قم به ما می‌دهد.

چاپ و نشر کتاب

از دیگر کارهای طهماسبی در روزنامه استوار چاپ و نشر کتاب بود که بیشتر به کتب مذهبی اختصاص داشته است. طهماسبی پس از آن که در همان سال اول توانست برای روزنامه استوار چاپخانه‌ای تهیه کند، در کنار آن به نشر کتاب نیز روی آورد که می‌توان به کتاب‌های زیر اشاره کرد:

جبر و اختیار از عباس ایران‌دوست (۱۳۲۰)؛ بیانیه علویون، زندگانی حضرت معصومه و تاریخ قم از مهدی صفی، (۱۳۴۷)؛ سنت‌ها و سنت‌شکن‌ها از میرابوالفتح دعوتی (۱۳۵۲)؛ هجرت مهاجران از همو (۱۳۵۲)؛ ترجمه‌المعارف‌المحمدیه از حیدرعلی قلمداران (۱۳۲۸)؛ همچنین چند تألیف از مرحوم عبدالعلی محمدی شاهرودی به نام‌های همای سعادت و عدالت (۱۳۳۶)، نغمه‌هایی از فلسفه مادی غرب (۱۳۳۸)، این فاصله بعید برای چیست (۱۳۳۷)، فضایل در پرتو مصائب (۱۳۳۷).

اخبار مهم استوار در سال اول

آنچه می‌خوانید تیترو خلاصه‌ای برخی از خبرهای آن است. آنچه اکنون در دست بود، سال اول آن بود. خبرهای مهم با ذکر تاریخ می‌آید:

اعلامیه

این اعلامیه درباره‌ی واقعه‌ی مسجد گوهرشاد است که محمود جم در تاریخ ۱۳۱۴/۴/۲۴ صادر کرده و سعی در توجیه فجایع عمال رضا شاه دارد. وی ذکر می‌کند که شیخ بهلول موفق به فرار شده است. روزنامه‌ی ایران نیز در ذیل این اعلامیه به توجیه متحدالشکل کردن لباس‌ها می‌پردازد (شماره ۱، ۱۳۱۴).

جشن کلاه جدید در قم

روز شنبه، ۲۸ تیرماه مراسم سومین جشن تغییر کلاه در قم برگزار شده است. این جشن در راستای متحد‌الشکل کردن لباس‌ها بوده و بیانیه‌ی تجار قمی در این جشن قرائت شده است (شماره ۲، پنج‌شنبه، ۲ مردادماه، ۱۳۱۴).

قضایای مشهد

انعکاس پیش‌آمد مشهد در دنیا

توضیح کوتاهی است راجع به وقایع مسجد گوهرشاد مشهد که در شب ۱۱ ژوئیه اتفاق افتاده است (شماره ۲، پنج‌شنبه، ۲ مردادماه، ۱۳۱۴).

تأسیس موزه‌ی حضرتی

بنا به برخی گفته‌ها موزه‌ی حضرتی در قم قدیمی‌ترین موزه‌ی ایران است^۱ و قبل از موزه‌ی ملی تأسیس شده است. این خبر تأسیس موزه در سال ۱۳۱۴ را اعلام کرده است. مکان موزه نیز صحن کهنه زنانه بوده که میرزا محمود خان راد مدیریت آن را به عهده داشته است (ش ۳، پنج‌شنبه، ۹ مرداد، ۱۳۱۴).

برگزاری جشن مشروطیت در مرکز

شب دوشنبه ۱۳ و شب سه شنبه ۱۴ مرداد ۱۳۱۴ جشن مشروطیت در تهران برگزار شده است (ش ۴، پنج‌شنبه، ۱۶ مردادماه، ۱۳۱۴).

تجارت

یادداشتی است درباره وضعیت اقتصادی و تجارت آن روز ایران با تأکید بر شهر قم و اشاره به محصولات عمده کشاورزی قم پنبه و چغندر که قرار بوده دو کارخانه قندسازی و نخ‌ریسی در قم تأسیس شود (ش ۵، یک‌شنبه، ۲۶ مردادماه، ۱۳۱۴).

اعلان

در تاریخ ۱۳۱۴/۷/۱۴ از طرف حکومت وقت اطلاعیه‌ای صادر شده مبنی بر این که در جواز معافیت از متحدالشکل بودن لباس تجدید نظر شده و کسانی که «جواز استعمال عمامه و لباس روحانیت از اداره حکومتی قم داشته‌اند» باید برای تجدید نظر تا آخر همین ماه به اداره حکومتی قم مراجعه کنند (ش ۱۲، یک‌شنبه، ۲۰ مهرماه، ۱۳۱۴).

ساختمان سد قم

به علت اهمیت این خبر، عین آن را نقل می‌کنیم:
اخیراً که حکومت و بلدیة برای ساختمان سد اعلان مناقصه داده بودند، پیشنهادهای رسیده بود. پیشنهادهای با حضور حکمران و انجمن بلدی و رئیس مالیه قرائت، به اسم مسیو ونسان نماینده سندیکا اصابت کرده؛ صورت مجلسی از طرف حکومت به وسیله رئیس بلدیة به وزارت داخله ارسال و قرارداد و نشان مورد تصویب واقع گردیده، روز ۱۳ مهرماه مشار الیه برای شروع به ساختمان سد طبق قرارداد به قم آمده و مشغول تهیه مقدمات آن می‌باشد (ش ۱۲، یک‌شنبه، ۲۰ مهرماه، ۱۳۱۴).

افتتاح موزه حضرتی

پیش خبر افتتاح موزه حضرتی تا ۲۰ آبان ماه است (ش ۱۳، یک‌شنبه، ۲۷ مهرماه، ۱۳۱۴).

تجدید نظر در جواز عمامه

در راستای متحدالشکل کردن لباس‌ها، در تاریخ ۱۴ مهر خبر تجدید نظر در جواز عمامه صادر شده که تا آخر مهر فرصت داشته و اینک مشغول بررسی هستند (ش ۱۴، یک‌شنبه، ۴ آبان‌ماه، ۱۳۱۴).

تهیه مقدمات افتتاح موزه حضرتی و مریضخانه

قرار بوده در تاریخ ۲۱ آبان همزمان با نیمه شعبان مریضخانه و موزه حضرتی رسماً با حضور هیئت دولت افتتاح شود (ش ۱۶، یکشنبه، ۱۸ آبان ماه، ۱۳۱۴).

لباس خدام آستانه

به دنبال متحد الشکل کردن لباس‌ها، برای خدام آستانه مقدسه نیز لباس مخصوصی در نظر گرفته شده، اما درباره کلاه آنها تصمیمی گرفته نشده است (ش ۱۶، یکشنبه، ۱۸ آبان ماه، ۱۳۱۴).

پیام شادمانی

کل مطالب و خبرهای این شماره مربوط به افتتاح بیمارستان فاطمی و موزه حضرتی و آغاز به کار دبیرستان در روز چهارشنبه نیمه شعبان ۱۳۵۴ قمری، مصادف با ۲۱ آبان ماه ۱۳۱۴ است. در این مراسم رئیس الوزراء، وزیر معارف و وزیر داخله حضور داشته‌اند. بیمارستان فاطمی توسط سید محمد فاطمی بنا شده و معروف بوده است^۱. موزه حضرتی نیز در همین روز افتتاح شده است. احداث دبیرستان نیز در اراضی باغ معصوم آباد آغاز شده است.

چند عدد عکس از مراسم فوق به همراه بیمارستان فاطمی و سیدمحمد فاطمی در این شماره وجود دارد (ش ۱۷، یکشنبه، ۲۵ آبان ماه، ۱۳۱۴).

ماده تاریخ موزه

اصل خبر چنین است:

آقای رشید یاسمی که از ادبا و گویندگان مشهور معاصر میهن ما هستند، ماده تاریخ ذیل را برای موزه آستانه به مناسبت افتتاح آن سروده‌اند:

پهلوی وارث کی و جمشید
که در ایران کسش نظیر ندید
گشت درهای بسته را چو کلید
مردمان را دو جشن بود و دو عید
بهر این گنج حارسند و عمید
چون رشید از فرشتگان پرسید
موزه آستانه گشت پدید

در زمان شهنشه ایران
موزه‌ای شد به شهر قم بر پای
کوشش حکمت آن مهین دستور
ز افتتاحش به نیمه شعبان
صد گروه از فرشتگان خرم
سال شمسی این گشایش را
یکی از آن میان برون شد و گفت:

(۱۳۱۴)

(ش ۱۸، یکشنبه، ۲۶ آبان ماه، ۱۳۱۴)

شمع نذری

یادداشتی از حکمی‌زاده مدیر مجله همایون، است که در آن پیشنهاد می‌دهد صندوقی به نام «صندوق روشنایی» در آستانه نصب شود و به علت آن که برق وجود دارد، کسانی که می‌خواهند شمع نذر کنند آن را در صندوق بیاندازند تا صرف روشنایی شود. وی در این یادداشت می‌خواهد امور با روز و برخورد مناسب با تمدن جدید را ارائه دهد (ش ۱۹، یکشنبه، ۹ آذر، ۱۳۱۴).

استعفای رئیس الوزراء و تشکیل کابینه جدید

محمدعلی فروغی بر اثر کسالت مزاج درخواست استعفا می‌کند که رضاخان با آن موافقت می‌کند و جم را به جای او انتخاب می‌کند. وی نیز روز پنجشنبه ۱۳ آذر، همان اعضای سابق هیئت دولت را به مجلس معرفی کرده است (ش ۲۰، یکشنبه، ۱۶ آذر، ۱۳۱۴).

یک پیشنهاد سودمند

در اصفهان اولیاء امور کانون ورزش اصناف را تأسیس کرده‌اند. در همین راستا در قم نیز فردی با نام اختصاری «ع.ح.» از حکمران قم درخواست کرده که چنین کانونی نیز در قم تأسیس شود (ش ۲۰، یکشنبه، ۱۶ آذر، ۱۳۱۴).
باتوجه به سابقه علی‌اکبر حکمی‌زاده در ارسال یادداشت برای روزنامه استوار، فرد مذکور کسی نیست جز او. این یادداشت نیز شاهدهی است بر اندیشه اصلاحی او.

اولین کودکان مختلط

رئیس معارف قم در پی مساعدت علی اصغر حکمت، وزیر معارف یک کودکان مختلط تأسیس کرده که در آن زمان ۷۰ پسر و دختر در آن تحصیل می‌کرده‌اند (ش ۲۱، یکشنبه، ۲۳ آذر، ۱۳۱۴).

عذر بدتر از گناه

استوار تا تاریخ ۲۷ آبان ۱۳۱۴ هفته‌ای یک بار منتشر می‌شده است، اما از این تاریخ به بعد دو بار در هفته چاپ شده و کم کم حالت روزنامه‌ای به خود می‌گیرد. در این شماره جلال صالحی به عنوان نگارنده و سردبیر معرفی شده است. وی در همین شماره مقاله‌ای با عنوان طبابت علمای اسلامی در قرون وسطی می‌نویسد.

طهماسبی به عنوان مدیر مسئول در این شماره یادداشتی با عنوان عذر بدتر از گناه نوشته است. وی بر ضرورت وجود یک چاپخانه در قم برای روزنامه تأکید کرده و یادآور شده که نه نفر از تجار درجه اول قم برای این کار ابتدا سرمایه‌گذاری کرده و بعد طفره رفته‌اند، اما چهار نفر از معارف‌خواهان قم سیدرضا

شاگردی، رزاق‌پور، طاهری و اشعری پیش قدم شده و وی را در تأسیس چاپخانه یاری داده‌اند (ش ۲۳، دوشنبه، ۲۷ بهمن، ۱۳۱۴).

ای زن

ناظر زاده کرمانی پس از کشف حجاب قطعه‌ای گفته که در استوار چاپ شده است. وی در این قطعه زنان را به فراگیری هنر و دانش تشویق می‌کند، البته وی خبر از کشف حجاب زنان می‌دهد (ش ۲۳، دوشنبه، ۲۷ بهمن، ۱۳۱۴).

شرکت چاپخانه قم

همانگونه که استوار قبلاً خبر داده بود، چاپخانه‌ای در قم برای کار روزنامه‌نگاری با کمک چند نفر دیگر تهیه کرده که از این شماره اسم چاپخانه قم در ذیل روزنامه وجود دارد (ش ۲۳، دوشنبه، ۲۷ بهمن، ۱۳۱۴).

بلدیه قم

اعلان

بلدیه (شهرداری) برای شرکت مردم در جشن سوم اسفند (کودتای ۱۲۹۹) آگهی عمومی داده است. در این زمان رییس شهربانی قم حجازی بوده است (ش ۲۴-۲۵، یکشنبه، ۳ اسفندماه، ۱۳۱۴).

بشارت بزرگ

برای بانوان قم خیاطی نسوان

آگهی خیاطی زنانه است که لباس‌های زنانه، بچگانه و حتی مردانه را مطابق با آخرین مدل ژورنال‌های روز با اجرت مناسب می‌دوزد. نشانی آن نیز خیابان ارم، مقابل شرکت چاپخانه قم بوده با عنوان خیاطی نسوان (ش ۲۴-۲۵، یکشنبه، ۳ اسفندماه، ۱۳۱۴).

جنبش بانوان قم

شهرداری قم از بانوان دعوت به عمل آورده که در جشن سوم اسفند شرکت کنند. به همین مناسبت ابتدا احمدی حکمران قم سخنرانی می‌کند و سپس خانم وثوق مدیر دبستان دولتی، مختلط سخنرانی می‌کند. وی در این سخنرانی که پس از کشف حجاب بوده، ضمن انتقاد از خانه نشینی و حجاب زنان به تعریف از کشف حجاب می‌پردازد (ش ۲۶، چهارشنبه، ۶ اسفندماه، ۱۳۱۴).

افتتاح مطب جدید تمدن

دکتر تمدن از پزشکان قمی بوده که ۵ سال در خوزستان مشغول طبابت بوده و به قم برمی‌گردد. وی اطلاعیه‌ای جهت افتتاح مطب داده که جالب است:

این جانب حسب الامر اداره کل صحتیه مدت ۵ سال در خوزستان به خدمت صحتی و معالجه هموطنان خود مشغول بودم. اخیراً برای خدمت به هم‌شهریهای خود به قم وارد و مطب عمومی در خیابان عشق‌علی مفتوح نموده و از کلیه مرضا پذیرایی می‌نمایم و ضمناً برای این که حقیقتاً کمکی به مرضا نموده باشد، حق‌العلاج مثبتی تعیین ننموده بلکه مراجعه‌کنندگان نسبت به ثروت خود ویزیت خواهند پرداخت و فقرا را مجاناً معالجه می‌نمایم و مرضی به طور مقطوع قبول می‌شوند.

نمره اعلان ۳۱-۳-۱

مطب تمدن

(ش ۲۶، چهارشنبه، ۶ اسفندماه، ۱۳۱۴).

گشایش مسجد بزرگ در ژاپون

۳۲ هزار مسلمان در ژاپن وجود داشته‌اند که در سال ۱۳۱۴ یک مسجد بزرگ در سه طبقه ساخته شده و مجله آسیا آن را انعکاس داده است.
(ش ۲۷، شنبه، ۱۰ اسفندماه، ۱۳۱۴).

به قلم مخبر مخصوص ما از خور

در نهضت بانوان

روز جمعه، اول اسفند ۱۳۱۴ مجلس جشنی به مناسبت کشف حجاب در خور برگزار شده که افسر یغمایی کفیل حکومت، اصغر یغمایی رییس پست، و کیل آل داود مدیر دبستان، پرویز یغمائی آموزگار دبستان، علی آقا افشار، اخگر و جمعی دیگر حضور داشته‌اند.

در این مراسم افسر، کفیل حکومت سخنرانی کرده و ضمن ستایش از کارهای رضاخان سرآمد اصلاحات او را این چنین می‌نویسد:

سرآمد تمام اصلاحات عصر حاضر، اقدام اخیر دولت راجع به نهضت تجدد بانوان و رفع حجاب آنها است، زیرا محسنات این امر بیش از آن است که در حیز خیال و اوهام ما گنجایش داشته باشد.

به واسطه این نهضت جدید نصف از چرخ‌های هیئت اجتماع ما که بی‌حرکت بوده متحرک می‌شود. به واسطه این اقدام نصف نفوس کشور ما وارد جامعه تمدن می‌شوند و اسباب ترقی مملکت حاصل می‌شود. به واسطه رفع حجاب، بانوان ما همدوش مردان به کشور و میهن عزیز خدمت می‌کنند (ش ۲۹، یک‌شنبه، ۱۷ اسفندماه، ۱۳۱۴).

نظامنامه‌های نشان پهلوی و تاج و همایون نشان‌های رسمی کشوری

نشان‌های رسمی کشور طی دستوری از طرف رضاخان به فروغی رئیس الوزرا ابلاغ شده که در این شماره درج شده است (ش ۳۰، سه‌شنبه، ۲۰ اسفندماه، ۱۳۱۴).

بشارت به خواتین محترمه

مطلب زیر یک آگهی در زمان کشف حجاب بوده است:

به خواتین محترمه که در نهضت جدید شرکت نموده‌اند، بشارت می‌دهم که جدیداً انواع شاپوهای شیک زنانه و مردانه، جورابه‌های قدس که معروف تمام ایران است کیف‌های دستی، دستکش زنانه، کلاه‌های بچه‌گانه و بعضی لوازمات دیگر وارد نموده و با قیمت‌های در معرض استفاده عموم اهالی محترم گذاشته‌ایم. برای ایام عید گزهای شکر شکن بسیار اعلا را تهیه نموده‌ایم. آدرس: سه راه کولیکان، مغازه برادران احسانی خرازی.

نمره اعلان ۳۴

(ش ۳۱، پنج‌شنبه، ۲۲ اسفندماه، ۱۳۱۴).

بشارت به خواتین محترمه

آگهی دو شماره قبل است که دوباره منتشر شده است (ش ۳۳، سه‌شنبه، ۲۷ اسفندماه، ۱۳۱۴).

جشن‌های نهضت بانوان

به مناسبت کشف حجاب دو مراسم برگزار شده که استوار خبر آنها را منتشر کرده است.

در منزل آقای معمارباشی

عصر ۲۳ اسفند در منزل ابوالقاسم معمار باشی مجلس جشنی به مناسبت نهضت بانوان برگزار شده و محسنات این نهضت بیان شده است.

در منزل آقای جواهریان

همچنین مراسمی در منزل مهدی جواهریان برگزار شده و مسؤولان دولتی با زنان خود در این جلسه حضور داشته‌اند (ش ۳۳، سه‌شنبه، ۲۷ اسفندماه، ۱۳۱۴).

آغاز سال

سال ۱۳۱۵ چه خواهیم کرد؟

در اولین شماره سال ۱۳۱۵ روزنامه استوار مروری بر کارنامه سال ۱۳۱۴ داشته و پیشرفت‌های کشور و قم را در آن زمان بررسی کرده است. مهم‌ترین نکات این گزارش درباره بودجه و قانون کشف حجاب بوده است:

بودجه ایران در سال ۱۳۱۴ به یک میلیارد ریال (صد میلیون تومان) رسیده است. قدم‌های بلندی در راه سیر مدارج ترقی در سال ۱۳۱۴ برداشته شده، مانند معاهدات با دول خارجه و نهضت ترقی خواهانه بانوان و آزادی حقوق و شخصیت تامه آنها. همچنین درباره پیشرفت‌های قم، گشایش بیمارستان دولتی، تأسیس شعبه بانک ملی به کوشش شریعتمداری، تشکیل اداره ثبت اسناد به کوشش پورفرخ، تأسیس موزه آستانه به عنوان اولین موزه با حمایت علی اصغر حکمت وزیر معارف، بنای دبیرستان توسط دولت که سرمدی رییس معارف قم آن را پی‌گیری می کرده است و تأسیس کارخانه ریساف قم به کوشش یزدی از مهم‌ترین اقدامات انجام گرفته در این سال بوده است (ش ۳۴-۳۵، پنج‌شنبه، ۶ فروردین، ۱۳۱۵).

آتش‌بازی به مناسبت نهضت بانوان

به مناسبت کشف حجاب، روز آخر اسفند سال ۱۳۱۴ جشنی برگزار می‌شود که شخصی به نام عباس پهلوان‌زاده آتش‌بازی بزرگی راه می‌اندازد (ش ۳۴-۳۵، پنج‌شنبه، ۶ فروردین، ۱۳۱۵).

پیام مام میهن

شعری است از ناصر اعتمادی به مناسبت کشف حجاب.

اصل خبر و شعر:

«این اشعار به مناسبت نهضت بانوان در جشن کلوپ ایران آبادان قرائت و مورد تحسین واقع گردید»

اکنون که تمام شد ملالم	فرخنده و فرخ است فالم
بگذشت هزار سال اندوه	نو شد به نشاط و وجد سالم
آن ماه که بود در پس ابر	بنمود به سادگی جمال
از پرده به در شده است خورشید	کاینست جمال این کمال
زن از چه درون پرده باشد؟	آن عنصر پاک بی‌همالم
زن، منشأ نشئه طبیعت	سرچشمه مهر بی‌زوالم
صد شکر دریده گشت آخر	آن پرده نکبت و وبال
گردید میسر، آنچه از پیش	در خیل خیال بد محالم
آن کیست که با دو دست رأفت	مسرور نمود بال‌حالم؟

دانند که کیست جمله عالم
شاهنشاه سرزمین ایران
آن کس که بدوست افتخارم
آن کس که الف نمود از نو
این بود سروش مام ایران
از وجد و طرب ز جای جستم
از دور همی رسید ناصر
امروز مبارک است فالم
(ش ۳۴-۳۵، پنج‌شنبه، ۶ فروردین، ۱۳۱۵).

از چیست دگر چنین سؤالم؟
دارنده عزت و جلالم
آن کس که سزد به وی بیالم
آن خم شده قد همچو الم
دوشینه به عالم خیالم
با صحبت شیخ شد مجالم
این شعر به فکر بی‌مثالم
کافتاد نظر بر آن مجالم

جشن نهضت بانوان

در منزل آقای حاج رضای شاکری - نطق جلال صالحی سردبیر استوار

این خبر یکی از گزارش‌های مهم کشف حجاب و اجرای آن در قم است. روز دوشنبه ۲۵ اسفند ۱۳۱۴ در قم در منزل رضا شاکری مجلس جشنی به مناسبت کشف حجاب برگزار می‌شود که رؤسای ادارات و بعضی مردم حضور داشته‌اند. سردبیر استوار در این مراسم سخنرانی می‌کند. وی ابتدا به وضعیت زنان در جامعه ایرانی ایران باستان تا دوران معاصر می‌پردازد و سپس می‌گوید:

چادر یا مایه بدبختی زنان ایران از این اوان در اثر آمیزش با ملل همجوار بین توده بانوان ایران نیز معمول شد؛ یعنی اولین بار معجر بر سر می‌گرفتند، تا به مرور زمان در این کیسه سیاه فرو رفتند.

ظهور پادشاه بزرگوار ایران، اعیان علیحضرت همایون شاهنشاهی از روز اول این نوید می‌داد که در طی یک سلسله اصلاحات اساسی این نقیصه هم مرتفع شده و خانم‌ها هم خود را عضو جامعه دانسته و موظف می‌شوند در حیات اجتماعی با مردان خویش شریک باشند.

۱۷ دی ماه ۱۳۱۴ در تاریخ ترقی و عظمت این کشور اهمیت خاصی داشته و مخصوصاً زنان ایران باید این روز فرخنده را جشن بگیرند، زیرا در این روز خجسته شاهنشاه بزرگوار ما سند آزادی نسوان را با بیانات ملوکانه در دانشسرای مقدماتی طهران صادر فرموده و همانروز به طوری که خاطر مبارک حضار مطلع است، علیا حضرت ملکه و والاحضرتین شاهدخت هم در جشن عمومی و شادی نسوان شرکت فرموده و کم‌کم خانم‌ها با کمال شرف و مسرت برای استحقاق حق خویش وارد میدان کار و کوشش شدند.

وی در پایان از وجود چنین جشن‌هایی ابراز خوشحالی می‌کند، ولی آنها را کافی نمی‌داند.

(ش ۳۴-۳۵، پنج‌شنبه، ۶ فروردین، ۱۳۱۵)

در مجلس شوری محاکمه وزیر سابق طرق

و محمدحسین آیرم رییس سابق شهربانی

یکی از مهم‌ترین حوادث دوران پرفساد رضاخان، برکناری علی منصور، وزیر طرق در کابینه فروغی است. در این رابطه ۱۶ نفر دیگر نیز به اتهام رشوه‌گیری برکنار شدند که مهم‌ترین آنها محمدحسین آیرم رییس شهربانی رضاخان بود. وی فردی خونریز و شقی بود که حتی تقی‌زاده نیز او را سرزنش کرده است. همچنین رضا افشار وزیر اسبق طرق نیز در این ماجرا دست داشته که او نیز برکنار شده و تحت تعقیب قرار می‌گیرد.

این گزارش، شرحی از ماجرا و پیگیری مجلس شورای ملی است.

(ش ۳۴-۳۵، پنج‌شنبه، ۶ فروردین، ۱۳۱۵)

مجموعه مخصوص نهضت بانوان

یا هدیه سال سوم کانون شعرا

کانون شعرای تهران به مناسبت سالروز تاجگذاری رضا خان در چهارم اردیبهشت ویژه‌نامه‌ای تهیه کرده که به علت کشف حجاب آن را برای زنان پیش‌فروش می‌کند (ش ۳۹، شنبه، ۳۰ فروردین، ۱۳۱۵).

پیش‌آهنگی

سرمدی رئیس معارف قم افزون بر امور معارف، پیش‌آهنگی قم را نیز پیگیری کرده است. یعقوب امیرشاهی رییس پیش‌آهنگی و صاحب نسق دبیر ورزش در این کار وی را کمک می‌کرده‌اند (ش ۳۹، شنبه، ۳۰ فروردین، ۱۳۱۵).

پنج هزار متر فرش ایران برای حرم مطهر نبوی (ص)

در سال ۱۳۱۵ که وزارت اوقاف مصر سرپرست موقوفات حرم رسول خدا (ص) در مدینه بوده، تصمیم به تهیه فرش برای حرم نبوی از ایران می‌گیرد. در داخل مصر تجار و بعضی مسؤولان سر و صدا می‌کنند ولی پس از بررسی مشخص می‌شود در مصر توان انجام چنین کاری وجود ندارد و بالاخره از ایران تهیه می‌شود. عبدالحمید کازرونی تاجر ایرانی فرش در مصر در انجام این کار نقش فراوانی داشته است (ش ۴۰، پنج‌شنبه، ۱۰ اردیبهشت، ۱۳۱۵).

گزارش عمده دنیا فوت پادشاه مصر

ملک فؤاد پادشاه مصر روز ۲۸ آوریل از دنیا می‌رود و خبر آن را به نخست‌وزیر ایران می‌دهند. ولیعهد وی، ملک فاروق به جای او نشست است، ولی چون به بلوغ نرسیده، یک شورای سلطنتی تشکیل شده تا امور را اداره کند. هیتلر نیز به او تسلیت گفته است (ش ۴۱، یکشنبه، ۱۳ اردیبهشت، ۱۳۱۵).

سلب مصونیت تعقیب احتشام‌زاده

احتشام زاده نماینده ساوه در مجلس شورای ملی بوده و گویا در مفاسد وزارت طرق (راه) دست داشته است. سلب مصونیت وی از طرف وزیر عدلیه به مجلس تقدیم شده و در مجلس تصویب شده است (ش ۴۲، پنجشنبه، ۱۷ اردیبهشت، ۱۳۱۵).

ایستگاه راه آهن یا منزلگه کاروان سعادت در قم

در آن روزگار ایجاد راه آهن و توسعه آن در ایران جزو برنامه‌ها و کارهای مهمی بوده که شخصیت‌ها و مسؤولان در ایام انتخابات آن را ارائه می‌دادند. رضا خان خود نیز آن را از کارهای مهم می‌دانسته و نحوه کشیدن خط آهن به سمت تهران محل اختلاف بوده است. در اولین نقشه عبور خط آهن از بروجرد، همدان، قزوین و سپس تهران مد نظر مهندسين بوده، اما عده‌ای دیگر نظرشان عبور آن از مزلقان، آوج و تهران بوده است. آخرین نقشه‌ای که رضاخان قبول می‌کند، عبور خط آهن از بروجرد، ملایر، عراق (اراک امروزی)، قم و تهران بوده است. بدین روی نقشه اجرایی می‌شود و از اواخر سال ۱۳۱۳ مهندسين به قم آمده و مشغول نقشه کشی و ... می‌شوند. روزنامه استوار امیدوار بوده که تا آخر سال ۱۳۱۵ خاکریزی آن پایان یابد و از سال ۱۳۱۶ ریل‌گذاری آن انجام شود (ش ۴۳، یکشنبه، ۲۰ اردیبهشت، ۱۳۱۵).

محاکمه وزرای سابق طرق

اصل خبر بدین شرح است:

ادعانامه مدعی‌العموم دیوان عالی تمیز راجع به اتهام افشار وزیر اسبق طرق و منصور وزیر سابق طرق از طرف مدعی‌العموم دیوان عالی تمیز تنظیم و به شعبه اول دیوان مزبور ارجاع شده است و از طرف دیوان عالی تمیز به متهمین مزبور برای تعیین وکیل مدافع اخطار شده است که مدافعين خود را انتخاب و قرار محاکمه آنان طبق قانون محاکمه وزرای داده شود (ش ۴۳، یکشنبه، ۲۰ اردیبهشت، ۱۳۱۵).

۲۱ اردیبهشت یک روز فرخنده دیگر

ورود موکب میمنت لزوم والاحضرت همایون ولایتعهد عظمی یک عید دیگر در تاریخ عظمت باستان ثبت نمود

تفصیل عزیمت والاحضرت همایونی از سویس تا تشریف فرماییشان به تهران

محمدرضا پهلوی که در آن دوران ولیعهد بوده پس از پنج سال تحصیل در سویس به ایران برمی‌گردد. پاراگراف اول گزارش استوار چنین است:

والاحضرت همایون ولایتعهد که مدت پنج‌سال برای تکمیل تحصیلات در سویس در مدرسه رزه تشریف داشتند روز چهارشنبه ۹ اردیبهشت از «رل» به قصد ایران عزیمت فرمودند. ملتزمین رکاب عبارت بودند از جناب آقای سپهد سفیر کبیر شاهنشاهی در مسکو، جناب آقای دکتر نفیسی پیشکار والاحضرت همایونی، تیمسار سرتیپ اسماعیل شفایی، آقای نصرالله انتظام رییس دفتر نمایندگی ایران در ژنو، آقایان سروان جهانشاهی، سروان اسفندیاری، سروان همایون و سروان تاراس.

گزارش مفصل و خواندنی استوار کلیه مراحل سفر محمدرضا از سویس تا ایران را بیان کرده که باید کل آن را چاپ کرد (ش ۴۴، پنج‌شنبه، ۲۴ اردیبهشت، ۱۳۱۵).

پس از دو سال

دوم خرداد

استوار در گزارش مفصلی به بررسی حوادث طبیعی در دو سال اخیر پرداخته است. ابتدا زلزله تربت بررسی شده و سپس سیل ۱۳۱۳ قم^{۱۱}. قسمت تاریخی و مهم آن چنین است:

شب دوم خرداد ۱۳۱۳ هم برای اهالی قم یک شب تاریخی است که سر پنجه فساد طبیعت به تجویز قضا با نیشتر حکمت رگی را از ما گشود و سپس پیکر نحیف ما را برای تقویت بنیه به دست یک پرستار مهربانی سپرد. در آن نیمه شب که صدای عریو سیل با چهره عبوس خود به فاصله یک ساعت تمام شهر را در محاصره بیدادگری قرار داده و مردم را از خواب شیرین برانگیخت، بانگ مهیب امواج رودخانه لرزه بر اندام پیر و جوان افکنده و از هیولای عجیب خود تمام شهر را به خرابی تحدید (کذا) می‌کرد جریان سریع سیل گرداگرد شهر را به طوری مضطرب کرد که با چشمان خواب‌آلود به اطراف بیابان و باغات پراکنده شدند، شب را به پایان رسانیدند و صبح‌گاهان منظره آخرین آثار خانهای خود را (گرد و غبار) که به شکل ماریچی به طرف آسمان متصاعد بود، نگریسته و دود دل را بدرقه‌اش می‌فرستادند در آن روز آسیب دیدگان و ایمن زیسته‌گان، همه در حال بهت و حیرت، شهر در محاصره آب و رشته ارتباط مقطوع و راه آمد و شد بسته بود سیل‌زدگان از روزگار پریشان خود نالان بودند و دیگران بحال آنان متأثر، بر اثر جدیت مأمورین دوایر دولتی طرف عصر سیم دایر گردید و باب مخابرات مفتوح شد.

بقیه این گزارش به تعریف دولت رضاخان و رسیدگی به امور سیل‌زدگان قمی پرداخته است.

(ش ۴۶، یک‌شنبه، ۳ خرداد، ۱۳۱۵)

حقیقت روحانیت چیست؟

یادداشتی است از محمدتقی اشراقی درباره روحانیت. وی در این یادداشت بر آن است که روزنامه استوار فرصتی را جهت ارایه عقاید و افکار در اختیار همه قرار داده است و برای نشر افکاری که مردم را به سعادت می‌رساند، دیگر فقط مسجد و منبر کافی نیست. به همین علت از هم‌قطارهای خود می‌خواهد این فرصت را مغتنم بشمارند و از آن استفاده کنند. وی در همین راستا مسابقه‌ای را مطرح کرده و به گفته امروزی‌ها اقتراح‌ی را درباره روحانیت مطرح کرده است با این موضوع: حقیقت روحانیت چیست و در مقابل این کلمه چه کلمه ایست؟ روحانی به چه کس می‌گویند و فایده‌اش در عالم چیست؟ استوار در این راستا فقط ارباب فضل و دانش را در خور پاسخ به این سؤالات دانسته و از آنها خواسته به این سؤالات جواب دهند.

(ش ۴۷، پنج‌شنبه، ۷ خرداد، ۱۳۱۵).

انجام فریضه حج به طرز جدید

شاهزاده‌ای مصری به نام خدیجه به شیوه‌ای نو حج به جا آورده که جالب است: در این سال یکی از شاهزاده‌های خانم‌های مصری موسوم به خدیجه برای انجام فریضه با طیاره به طرف مکه مسافرت نموده و این عمل او تأثیر مهمی در وجود خانم‌های مصری و نهضت بانوان بخشیده، خانم مذکور واجبات مذهبی خود را در بین راه میان هواپیما به طور اکمل انجام داده و تمام مراحل حج را تقریباً با طیاره به پایان آورده است.

(ش ۴۷، پنج‌شنبه، ۷ خرداد، ۱۳۱۵).

فوت شیخ خزعل

اصل خبر:

آقای شیخ خزعل (سردار اقدس) که مدتی بود مریض و بستری بود صبح دوشنبه [۱۳۱۵/۳/۴] فوت نمود. جنازه آن مرحوم از طهران به امامزاده عبدالله حمل و در آن جا دفن شده است.

(ش ۴۷، پنج‌شنبه، ۷ خرداد، ۱۳۱۵).

حقیقت روحانیت چیست؟

مرحوم اشراقی به دنبال مطلب شماره قبل خود، در این شماره به تعریف لفظ روحانیت پرداخته است.

(ش ۴۸، سه‌شنبه، ۱۲ خرداد، ۱۳۱۵).

اخبار مرکزی

محکومیت آقای افشار وزیر سابق طرق

رضا افشار وزیر راه دوره رضا خان به علت فساد مالی در دادگاه محکوم شده و استوار خبر آن را منتشر کرده است.

(ش ۴۹، دوشنبه، ۱۸ خرداد، ۱۳۱۵).

حقیقت روحانیت چیست؟

محمد تقی اشراقی دنباله مطلب خود را پی گرفته و در این شماره استوار نیز دوباره آن را مطرح کرده است. (ش ۵۰، پنج‌شنبه، ۲۱ خرداد، ۱۳۱۵).

حقیقت روحانیت چیست؟

دنباله مقاله محمد تقی اشراقی است.

(ش ۵۱، دوشنبه، ۲۵ خرداد، ۱۳۱۵).

اخبار مرکزی

فارغ التحصیل‌های دانشکده معقول و منقول که به اخذ دیپلم دانشکده نایل شده‌اند. در سال تحصیلی ۱۳۱۳-۱۳۱۴ اولین دسته فارغ التحصیلان دانشکده معقول و منقول برای اخذ دیپلم لیسانس رساله نوشته‌اند که برای اهل تحقیق و اساتید دانشگاه مفید است. این رساله‌ها درجه‌های کافی، عالی و اعلا گرفته‌اند. اسامی آنها به ترتیب زیر است:

۱. رساله «اصول تشکیلات قضایی اسلام» تألیف آقای محمد تقی قمی در رشته علوم منقول، درجه اعلا
  ۲. رساله «قاعده بسیط الحقیقه» تألیف آقای کمال نوربخش در رشته منقول، درجه اعلا
چهار رساله ذیل درجه عالی را نائی شده است:
  ۱. رساله «حجیت خبر واحد» تألیف آقای محمد باقر شریف زاده گلپایگانی.
  ۲. رساله «جدل» تألیف آقای علی شهیدزاده.
  ۳. رساله «جبر و اختیار».
  ۴. رساله «علم بیان» تألیف آقای محمد تقی کجوری.
- یازده رساله ذیل هم درجه کافی تشخیص داده شده است:
۱. رساله «سفاهت» تألیف آقای عبدالحسین امین عراقی.
  ۲. رساله «علم واجب» تألیف آقای سید مجتبی غروی.
  ۳. رساله «حکمت عملیه یا اخلاق» تألیف آقای محمد باقر مولوی عربشاهی.
  ۴. رساله «علل ضمان» تألیف آقای محمد باقر نجفی شریعت زاده.

۵. رساله «اجاره» تألیف آقای صدرالدین مهدوی.
  ۶. رساله «معاطات» تألیف آقای میر محمد علی نیاکوئی.
  ۷. رساله «طلاق» تألیف آقای عبد الله ثقه الاسلامی.
  ۸. رساله «بیان حکم وضعی» تألیف آقای محمد حسن صالحی.
  ۹. رساله «اتحاد طلب و اراده» تألیف آقای پورقاسمی.
  ۱۰. رساله «شرح تاریخ جلال الدین» تألیف آقای ابوطالب کیوان لاریجانی.
  ۱۱. رساله «اسلام و اصلاحات جامعه بشری» تألیف آقای محمد یزدی احمدآبادی.
- این هفده نفر نایل به اخذ دیپلم مدرسی شده و دانشگاه تهران آنها را به سمت مزبور شناخته است. (ش ۵۲، پنج‌شنبه، ۲۸ خرداد، ۱۳۱۵).

حقیقت روحانیت چیست؟

دنباله مطلب محمدتقی اشراقی است (ش ۵۳، پنج‌شنبه، ۴ تیرماه، ۱۳۱۵).

در اطراف حقیقت روحانیت

عبدالحسین بهمنی به سؤال آقای اشراقی در قالب نظم پاسخ گفته و از آبادان آن را برای استوار فرستاده است. وی پس از ستایش از مدیر مسؤول استوار و روزنامه‌اش، جواب اشراقی را در طی ۱۳۰ بیت شعر داده است. (ش ۵۳، پنج‌شنبه، ۴ تیرماه، ۱۳۱۵).

اشیاء جدید موزه

اوایل خرداد، احمدی حکمران قم و راد مدیر موزه آستانه به مشهد اردهال می‌روند و تعدادی اشیاء نفیس برای موزه به قم می‌آورند. بعضی جرابید تعداد آنها را ۵ پارچه می‌دانند که استوار پس از بازدید از موزه تعداد آنها را ۲۱ پارچه شیء فلزی و ۳۴ جلد قرآن می‌داند. از جمله این اشیاء عتیقه یک چراغ روغنی به شکل کبوتر بوده که ۴۰۰ سال قدمت داشته و به گفته استوار «منتها درجه علم فیزیک را در او به کار برده است». از جمله این اشیاء چند جلد قرآن بوده که یکی از آنها بر پوست آهو و تمام خط کوفی از قرن سوم بوده است. دیگر قرآن مذهب وقفی شاه طاهر حسینی، قرآن وقفی شاه سلطان حسین و قرآن وقفی شاه طهماسب به تاریخ ۹۸۰ بوده است. (ش ۵۴، دوشنبه، ۸ تیرماه، ۱۳۱۵).

روحانیت و انسانیت

ع. طالقانی که شاید علاء الدین علوی طالقانی باشد در پاسخ به اقتراح اشراقی این مطلب را نوشته است.

(ش ۵۴، دوشنبه، ۸ تیرماه، ۱۳۱۵)

آینده ایران نامه مخصوص بانوان

دوره جدید (سال هفتم) روزنامه آینده ایران با مدیریت عادل خلعت بری و سردبیری فخر عادل شروع شده است. این روزنامه مخصوص زنان بوده و اشتراک سالیانه آن ۳۰ ریال بوده است.
(ش ۵۴، دوشنبه، ۸ تیرماه، ۱۳۱۵).

ایران و کشور سعودی تعمیر بقاع ائمه بقیع

مجله چهره نما که در مصر منتشر می‌شده با راد وزیر مختار ایران در مصر مصاحبه‌ای انجام داده که چند نکته آن مهم است. باید یادآور شد که در همین روزنامه استوار آمده بود که مسؤولیت اوقاف حرمین شریفین بر عهده دولت مصر بوده است و این مصاحبه به علت قول آنها برای تعمیر بقیع حائز اهمیت است.

چند سؤال ابتدایی درباره رابطه ایران و سعودی است و سؤال‌های آخر مد نظر است:

سؤال: حجاج ایرانی امسال در حدود چند نفر بودند؟

جواب: در حدود هشتصد نفر بودند.

سؤال: ممکن است علل کمی حجاج را بیان فرمایید؟

جواب: کمی تعداد حجاج ایرانی چند سبب دارد یکی از این که دولت مواظبت کاملی دارد که فقرا و اشخاص بی بضاعت که نمی‌توانند با آبرومندی به مکه مشرف شوند اصلاً به مملکت عربی سعودی نروند چون که این عده در سال‌های گذشته سبب زحمت خود و دیگران را فراهم نموده و در راه اغلب دچار فلاکت بودند. از این جهت از مسافرت آنها جلوگیری شده و خواهد شد.

علت دیگر کمی تعداد حجاج ایرانی توهیناتی است که از چندی به این طرف به قبور مقدسه وارد آمد که هر مسلمان و ایرانی را متأثر نموده و از این جهت ایرانی‌ها کمتر به رفتن مکه راغب بودند، لیکن اکنون حکومت سعودی در صدد است قبرستان بقیع را مرمت نموده و تلافی مافات را بنماید و از این رو البته می‌تواند جلب توجه حجاج را بنماید.

(ش ۵۶، پنج‌شنبه، ۱۸ تیرماه، ۱۳۱۵).

کوچک‌ترین حکومت اسلامی

مقاله‌ای تاریخی درباره آلبانی است، ولی چون ادامه آن در صفحات بعد رفته و از این شماره نصف آن بیشتر موجود نیست، مؤلف مقاله نیز مشخص نشد.

(ش ۵۸، پنج‌شنبه، ۲۵ تیرماه، ۱۳۱۵).

اخبار مرکز

متهمین وزارت طرق

استوار به طور خلاصه موارد اتهام پرونده وزارت طرق (راه) را منتشر کرده است. (ش ۵۸، پنجشنبه، ۲۵ تیرماه، ۱۳۱۵).

پی‌نوشت‌ها:

- ۱- از جمله آنها می‌توان به انتشار هفته‌نامه جنوب به صاحب امتیازی عبدالله عتیق الحسینی، در سال ۱۳۰۲، هفته‌نامه کامکار به صاحب امتیازی فضل‌الله عوض زاده، انتشار در ۱۳۱۱ و مجله ماهانه همایون به صاحب امتیازی علی‌اکبر حکمی‌زاده انتشار در سال ۱۳۱۳ اشاره کرد. در این باره ر.ک: بابامیری، سید علی: راهنمای مطبوعات قم، قم، اداره کل فرهنگ و ارشاد اسلامی استان قم، چاپ اول، ۱۳۷۹، ص ۱۱.
- ۲- صدر هاشمی، محمد: تاریخ جراید و مجلات ایران، اصفهان، انتشارات کمال، چاپ دوم، ۱۳۶۳، ج ۱، ص ۱۶۴.
- ۳- مؤسس حوزه در نوروز سال ۱۳۰۱ وارد قم شد و حوزه قم را پایه گذاری کرد.
- ۴- رحیمی، احمد: تاریخچه روزنامه‌نگاری در قم، قم، بی‌نا، ۱۳۴۸، ص ۱۹.
- ۵- مقدس‌زاده، سیدمحمد: رجال قم و بحثی در تاریخ آن، قم، بی‌نا، ۱۳۳۵، ص ۸۶.
- ۶- وی کم‌کم از اصلاح‌طلبی به تجدید نظر طلبی کشیده شد و چند سال بعد (۱۳۲۲) کتاب کشف اسرار هزار ساله را نوشت که امام خمینی (ره) بر او ردیه نوشتند. در این زمینه ر.ک: جعفریان، رسول: جریان‌ها و سازمان‌های مذهبی - سیاسی ایران (از روی کار آمدن محمدرضا شاه تا پیروزی انقلاب اسلامی)، قم، چاپ هفتم، ۱۳۸۶، ۳۷.
- ۷- نامه قم، ش ۸-۷.
- ۸- تاریخ جراید و مجلات ایران، ج ۱، ص ۱۶۴.
- ۹- پس از تشکیل موزه همایونی توسط ناصرالدین شاه، همزمان با تشکیل وزارت معارف و صنایع مستظرفه، در سال ۱۲۹۵ تعدادی از اشیای عتیقه در این وزارتخانه توسط مرتضی قلیخان ممتازالملک جمع آوری شد اما ساخت موزه ملی ایران دو سال ۱۳۱۳ شروع شد و در سال ۱۳۱۶ افتتاح شد. بنابراین می‌توان موزه حضرتی قم را قدیمی‌ترین موزه ایران به حساب آورد.
- ۱۰- سید محمد فاطمی به طور مفصل در خاطرات خود تمام مراحل ساخت و افتتاح این بیمارستان را بیان کرده است. روزنامه اطلاعات نیز در آن زمان خبر افتتاح این بیمارستان را منتشر کرده است.
- ۱۱- در حال تنظیم اولیه این نوشتار، در تاریخ ۱۱ اردیبهشت ۱۳۸۸ نیز در قم به ناگهان سیل بزرگی راه افتاد که مسافران نوروزی را غافلگیر کرد و بنا به گفته‌های رسمی چهار نفر و طبق گفته‌های شاهدان محلی چندین نفر از بین رفتند. سیل چندین ماشین را نیز در قمرود برد و تأسیسات زیادی را خراب کرد.